

Az 1515-ös bécsi fejedelmi találkozó forrásai és története K 105916. azonosító jelű OTKA projekt részletes beszámolója

Célkitűzések

A pályázat címe pontosan kifejezte az OTKA-csoport kettős feladatát: a lehető legtöbb olyan forrást összegyűjteni, melyek az 1515-ös bécsi találkozóra vonatkoznak, ezek és a korábbi ismeretek birtokában új történelmi ismereteket közölni. A kutatócsoport mindkét célt megvalósította. A projektet azért indítottuk el, mert reméltük, hogy a bécsi királytalálkozó ötszázadik évfordulója jó lehetőséget kínál az új kutatások megismertetésére.

A történelmi irodalomban legalább három néven is emlegetik a feldolgozott eseményt: bécsi királytalálkozóként, bécsi kongresszusként és Habsburg-Jagelló-házassági szerződésként. A három szóösszetétel egészen különböző történelmi megközelítést takar. Látszólag az első kettő magában foglalja a lényegét: négy uralkodó találkozáját (ezért négyét, mert a gyermek II. Lajos már megkoronázott királyként vett részt rajta) és tárgyalásait.

Valójában azonban a kongresszus megközelítése a kritikai történetírás kezdete óta meglehetősen egyoldalú. Egy 19. századi lengyel szerző (Franz Xaver Liske), egyébként igen alapos és máig alapvető jelentőségű, német nyelven közölt cikkeinek köszönhetően az események elbeszélését a lengyel-birodalmi viszonyt hosszú időn keresztül beárnyékoló lovagrendi probléma uralta és uralja ma is. A királytalálkozó efféle leírásának kedvezett a 19-20. századi politika helyzet is. Miksa császár lengyel-ellenes orosz szövetségének leírása természetesen felkeltette a történészek érdeklődését, hiszen alkalmas volt a német-orosz, a német-lengyel és az orosz-lengyel viszony általános, geopolitikai keretekben való helyezésére. A lengyel és a német történetírás egyformán kivette ebből a részből a művek tucatjaiban olvashatunk Zsigmond lengyel király és Miksa császár 1515-ös egyezségének következményeiről, a lovagrend bukásáról, és a Habsburgoknak a német nemzeti törekvéseket elhanyagoló politikájáról. A lengyel történetírásban ma is bevett szokás az 1515-ös szerződés értékelése, az hogy ez végül használt-e Lengyelországnak, vagy épp ellenkezőleg, hosszú távon hozzájárult-e bukásához, Zsigmond feladta-e a lengyel érdekeket Csehországban és Magyarországon. E megközelítésben a magyar-cseh Jagellók és a Habsburgok kettős házassági szerződése csak az esemény egy mellékszála, ráadásul szeretik összemosni a lengyel-litván és a cseh-magyar uralkodók tevékenységét és egy egységes Jagelló-tömbként ábrázolni ezeket az országokat, királyaikat pedig közös családi politizálást folytató személyekként bemutatni.

A magyar, a cseh és az osztrák történetírás sajátja volt az 1515-ös események kettős házassági szerződésként való leírása. Itt a hangsúly Ulászló két gyermekének és Miksa két unokájának házasságán van, ebben az esetben azonban a lengyel-lovagrendi probléma, a Birodalom és az oroszok szövetsége, és e problémák bécsi megoldása szorult háttérbe. A szerzők egyenes vonalú, eleve elrendelt dinasztikus politika eredményének láttatták Lajos és Mária, Ferdinánd és Anna későbbi házasságát. A hosszú távú hatások emlegetés itt sem hiányzott: e leírások szerint négyszáz évig ható diplomáciai eseményre, a Habsburgok dunai monarchiája alapjainak letételére került volna sor Bécsben 1515 nyarán. Az értékelés itt sem hiányzott, csak valamivel nagyobb kontextusba helyezték el az eseményeket, mint Németországban vagy Lengyelországban. A 20. századi cseh és magyar történetírás a többnyire rossznak tekintett Habsburg-dominancia megszületését láttatta az eseményekben. A két felfogás közti ellentmondást még a korszak egyik legalaposabb történészeinek, Hermann Wiesfleckernek sem sikerült feloldania. Miksa császárról készített impozáns politikai

életrajzában minden addiginál nagyobb anyagot dolgozott fel, azonban az események leírása két teljesen külön, egy lengyel és egy cseh-magyar szálon folyt.

Mindkét megközelítést súlyosan terhelte három egymással összefüggő jelenség. Egyrészt Csehországban és Magyarországon évszázados hagyomány a Jagelló-kort mindkét ország nemzeti történelmének egyik legsötétebb fejezeteként ábrázolni, ebben az egyes korok csak megközelítésükben különböztek, de az értékelés létében és annak lényegében nem. E megállapítások átkerültek más országok történetírásába is, elsősorban az e téma szempontjából fontos lengyel és német historiográfiába. Másrészt a cseh és a magyar történetírás régóta elhanyagolta a Jagelló-kor kutatását, az árnyaltabb megállapítások megmaradtak a nemzeti keretek között, tehát a nemzetközi politika történetéről író történészek, akik amúgy is kevésbé érdeklődnek a társadalom- gazdaság- és kultúrtörténeti értekezések iránt, e részben nem változtattak az évszázados toposzok ismétlésén. Harmadrészt még a házassági szerződésekre hangsúlyt helyező szerzők is magyar-Habsburg történetként láttatták az eseményeket, és csak a magyar trónöröklés régi problémáját látták benne. Csehország alig került elő a bécsi kongresszus leírásakor, ebben maguk a cseh történészek sem jeleskedtek.

A kutatócsoport 2012-ben elérkezettnek látta az időt arra, hogy e problémákat megoldja és az aránytalanságokat megszüntesse. A csoport tagjai személyükben biztosítékot kínáltak egy, az eddigieknél pontosabb ábrázolás készítésének. A 2012 őszén összeállt hatfős csoport további két személlyel bővült ki, akik csatlakoztak a programhoz, Péterfi Bencével és Lakatos Bálinttal.

Forrásfeltárás

Az eredeti terv szerint először a források összegyűjtésével kezdtük a munkát. Okmánytárakból, forráskiadásokból összeállítottuk a már kiadott források jegyzékét, majd szisztematikusan bővítettük levéltárak és könyvtári különgyűjtemények feltárásával. Ez utóbbiakra azért volt szükség, mert a kongresszus a saját korában is jelentős eseménynek számított, melyről több nyomtatvány is megjelent, ezeket többnyire kéziratok őrzik.

A következő gyűjteményeket vizsgáltuk át (a levéltárak részeinek és az átnézett állagok nevei nélkül): Magyar Országos Levéltár, Österreichisches Staatsarchiv, Niederösterreichisches Landesarchiv, Tiroler Landesarchiv, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Staatsarchiv Landshut, Landeshauptarchiv Schwerin, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Archivio General de Simancas, Archivio di Stato Venezia, Archivio di Stato di Milano, Archivio di Stato Modena, Österreichische Nationalbibliothek, Biblioteca de Real Academia de Historia, Udine: Biblioteca di Vincenzo Joppi, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Dillingen: Fugger Archiv, Nürnberg Staatsarchiv, Universitätsarchiv Wien, Erzdiözesanarchiv Wien, Staatsbibliothek zu Berlin, pozsonyi városi levéltár, Stiftarchiv Heiligenkreuz, Stadtarchiv Wiener Neustadt, Stadtarchiv Krems. Rajtuk kívül több más levéltárnál írásban érdeklődtünk. Részben erre, részben korábbi kutatásainkra támaszkodva nem kerestünk fel néhány levéltárat (bécsi városi levéltár, bécsi szerzetesrendek levéltárai), mivel ezekben nincs a találkozóra, egyáltalán az adott évkörre vonatkozó semmiféle anyag. A kutatóútjaink során meglátogatunk még több helyi könyvtárat, ahol nem források után kutattunk, hanem a helyi történeti irodalmat olvastuk el.

A forrásfeltárás során előkerült, a kongresszus előkészítésére és résztvevőire vonatkozó iratok között több is jelentősnek bizonyult. Eddig nem ismerte a kutatás a mantovai követjelentést, csupán azt

tudtuk, hogy Ferrara, mint Miksa szövetségeses, egy követtel képviseltette magát Bécsben. A 19. század vége óta ismert a kongresszus egyik legfontosabb elbeszélő forrásának a danzigi polgármester naplója számít. Ennek egy újabb, az eddigiektől több helyen eltérő verziója került elő. Elsőként jelenik meg nyomtatásban a humanista Benedictus Chelidoniusnak a kongresszusról készített eposza. A kongresszuson részt vevő két bajor herceg úti kiadásait tartalmazó számadáskönyvét, kutatócsoportunk tagja, Péterfi Bence dolgozza fel.

Az ennek alapján összeállított forráskiadvány címe a következő: Források az 1515-ös bécsi királytalálkozó történetéhez. Eredeti tervünktől eltérően szűkíteniünk kellett az ide válogatott forrásokat, az események előzményeire vonatkozó iratok közlése végeláthatatlan lett volna, ezért szigorúan csak a találkozóra és annak közvetlen előkészítésére koncentráltunk. Kihagytuk a birodalmi-orosz, lengyel-orosz, lengyel-lovagrendi viszonyra vonatkozó korábbi forrásokat, Zsigmondnak és Szapolyai Borbálával kötött házasságának forrásait, miként a korábbi Habsburg-magyar házassági szerződéseket és az 1505-ös magyar dinasztikus válság iratait is. A szűkített válogatás elvében forrásaink nézőpontját követtük: a bécsi királytalálkozó csúcspontjának ők is a kettős eljegyzési szertartást tekintették. A forrásokat a következő rendszer szerint tagoltuk: A. Okmányok B. Elbeszélők C. Iratok és számadások. Az okmányok között a Pozsonyban és Bécsben kötött szerződéseket közöljük. Több okmány – így a kettős házassági szerződést rögzítő is - először jelenik meg kritikai kiadásban, mert a rendelkezésünkre álló összes korabeli példány verzióját közöljük. Az elbeszélők három részre tagolódnak 1. Követjelentések, 2. Újságok és irodalmi művek 3. Történeti művek. A történeti művek közül csak azoknak az általában igen nagy terjedelmű műveknek a kongresszussal foglalkozó részleteit válogattuk be, amelyek az eseményhez viszonylag közel álltak, vagy az esemény későbbi nemzeti recepciója szempontjából jelentősek. Ezért pl. helyet kapott itt Istvánffy vagy a cseh Dubravius művének részlete is. A többször, könnyen elérhető forrásokat, vagy a nagy terjedelmű irodalmi műveket csak utalásszerűen említjük, hasonlóképpen egyes iratokat kivonatosan közlünk. A források nyelve latin, német, cseh, spanyol és olasz.

A forrásfeltárás során lefényképeztünk egy kb. másfél doboznyi iratot, amely nagyjából Bécsben, kisebb részt Innsbruckban található, és a két, együtt nevelt herceglány, Mária és Anna udvari rendtartásait, beszámolóit és számadásait tartalmazza. Ezekből az iratokból eddig csak szemelvényesen publikálta néhány kutató a neki érdekes részleteket. Habár eredetileg nem szerepelt tervünkben, ezt az irategyüttest külön kívánjuk publikálni. A publikáció tartalmazza az erre vonatkozó iratok jegyzékét, majd a másodpéldányok, a másolatok és jelentéktelen eltérést tartalmazó összeírások elhagyása után azokat az iratokat, amelyek egy különleges fejedelmi udvartartás életét mutatják be.

Konferenciák

Az eredmények ismertetés először konferenciákon történt. A projekt résztvevői a következő, a témához tartozó előadásokat tartották:

Kovács Péter: *Dispacci degli oratori mantovani sull'Ungheria* = Archivio di Stato di Mantova, tavola rotonda 2014. március 11.

Kovács Péter: *Oratori ferraresi e il congresso di Vienna (1515)* = Archivio di Stato di Modena, tavola rotonda 2015. szeptember 23.

Tringli István: Az 1515. évi Habsburg-Jagelló házassági szerződés = A Jagellók Magyarországa. Új kutatások és eredmények. Budapest, 2014. november 13-14.

Tringli István Der Weg zur Hochzeit 1515. Die Heiratspläne Wladislaws II. mit seinen Kindern = Wiener Kongress 1515. Zentraleuropa zwischen Jagiellonen und Habsburgern, Bécs 2015. április 15-17.

Tringli István: Az 1515-ös bécsi kongresszus = Magyar Történelmi Társulat közgyűlése Budapest, 2015. május 16.

Tringli István: 500 éves a Habsburg-Jagelló házassági szerződés = XVIII. Győri és IV. Kisalföldi Levéltári Nap, Győr, 2015. október 20.

Tringli István: A „gyenge király”, a „Német Lovagrend cserbenhagyója” és a „Jagelló-Európa feladója”: Ulászló, Miksa és Zsigmond a bécsi királytalálkozón = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Majorossy Judit: Pressburg in 1515 and royal meeting = Wiener Kongress 1515. Zentraleuropa zwischen Jagiellonen und Habsburgern, Bécs 2015. április 15-17.

Majorossy Judit: A lángra gyúlt város. Az 1515-ös pozsonyi királytalálkozó a topográfia szemszögéből = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Majorossy Judit: Királytalálkozó és egy lángra gyúlt város. Az 1515-ös pozsonyi királytalálkozó a várostopográfia szemszögéből = Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, Ausztriai Magyar Kutatóintézet, Bécs, 2015. december 15.

Neumann Tibor: II. Ulászló magyarországi kormányzata. = A Jagellók Magyarországa. Új kutatások és eredmények. Budapest, 2014. november 13-14.

Neumann Tibor: A dinasztia szolgálói: II. Ulászló kísérete Bécsben = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Neumann Tibor: The last years of Wladislaus II's reign in Hungary = Wiener Kongress 1515. Zentraleuropa zwischen Jagiellonen und Habsburgern, Bécs 2015. április 15-17.

Péterfi Bence: Diplomáciai érintkezések Habsburg Miksa és II. Ulászló között. = A Jagellók Magyarországa. Új kutatások és eredmények. Budapest, 2014. november 13-14.

Péterfi Bence: Magyar nemesek aspirációi a Mohács előtti német császári és királyi udvarban = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Péterfi Bence: Ungarisch-österreichische diplomatische Verbindungen vor 1515 = Wiener Kongress 1515. Zentraleuropa zwischen Jagiellonen und Habsburgern, Bécs 2015. április 15-17.

Réthelyi Orsolya: „Rendezett” és „rendezetlen” udvarok: az 1515-ös találkozó és az udvara = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Réthelyi Orsolya: Marriage policy and cultural transfer: the marriages of Anne of Jagiellon and Mary of Hungary= Wiener Kongress 1515. Zentraleuropa zwischen Jagiellonen und Habsburgern, Bécs 2015. április 15-17.

Kovács Péter: Valóság és virtualitás? Egy mantovai követ beszámolója az 1515-ös bécsi kongresszusról = Az 1515-ös bécsi királytalálkozó – Emlékezet és újraértelmezés, Budapest, 2015. november 20.

Lakatos Bálint: Ferdinánd főhercegekövetei Magyarországon az 1520-as években – Andrea dal Burgo missziója és jelentései = A Jagellók Magyarországa. Új kutatások és eredmények. Budapest, 2014. november 13-14.

Martí Tibor: Fernando I y Hungría = IV. Simposio internacional de historia comunera. La mujer en las comunidades de Castilla. En memoria de María Pacheco, Villalar de Iso Comuneros 2014. március 24-25.

Martí Tibor: La coronación del Infante don Fernando como Rey de Hungría = Simposio Internacional de Historia Comunera: Don Carlos en Castilla y León (1517 – 2017) Valladolid, 2017. március 14.

Martí Tibor: La corona de Hungría en la Monarquía Habsburgo – siglos XVI–XVIII = Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, 2017. február 17.

A konferenciák még elérhető honlapjai:

http://www.tti.hu/images/jagello_online.pdf

<http://www.khm.at/erfahren/forschung/tagung-1515/>

<http://www.fundacionvillalarcyl.es/lang/modulo/?refbol=salaprensa&refsec=actual-salaprensa&idarticulo=426>

<http://www.tti.hu/images/folleto%20a5%20final%208%20pginas-2.pdf>

Publikációk

A bécsi konferencia anyagát tartalmazó kötet kiadásáról 2016-ban a koraújkori történeti művek kiadására specializálódott Aschendorff Verlaggal egyeztünk meg. A tanulmányokat ugyanekkor leadtuk, a kötet még nem jelent meg. A kötet tartalmilag és nyelvileg lektorált, a kéziratokat lezártuk. A tanulmányok nyilvános hozzáférését a kötet megjelenéséig a szokásos kiadói gyakorlat miatt nem tudjuk biztosítani. A kötet címe: Wiener Kongress 1515. Szerkesztője: Dybas Buguslaw és Tringli István. A csoport tagjainak tanulmányai a közlésre leadott és elfogadott cikkek között található meg.

A Források az 1515-ös bécsi királytalálkozó történetéhez című kötet szerkesztetlen, egyelőre kiadója sincs, a nyilvános hozzáférést a szokásos kiadói gyakorlat miatt a megjelenésig szintén nem tudjuk biztosítani. A csoport tagjain kívül bevontuk a munkába Szebelédi Zsoltot és Antonin Kaloust, az olműtzi egyetem docensét, aki a cseh nyelvű források kiadását végezte.

Megjelent tanulmányok, amelyek OTKA-azonosítót tartalmaznak száma 15, felsorolásukat a közleményjegyzék tartalmazza.

További közlésre leadott, és elfogadott cikkek, amelyek az OTKA-azonosítót tartalmazzák (8 db.):

Judit Majorossy: The Town of Pressburg and the Royal Summit in 1515

Tibor Neumann: Dienstleister der Dynastie. Die neue Aristokratie von König Wladislaw II. und der Wiener Fürstentag

Bence Péterfi „... nach vermügen des tractats zu Pressburg...“. Der Preßburger Vertrag (1491) als ein widerspruchsvolles Element im System der spätmittelalterlichen habsburgisch-jagiellonischen dynastischen und diplomatischen Kontakte

Orsolya Réthelyi Jagiellonian-Habsburg marriage policy and cultural transfer: The question of households and court ordinances

István Tringli Der Weg des ungarischen Hofes zur Doppelheirat 1515

István Tringli Vorwort

Szebelédi Zsolt: Johannes Cuspinianus (1473- 1529) Történelmi Szemle 2018.

Lakatos Bálint: I. Miksa császár itáliai politikája a bécsi királytalálkozó előtt és alatt (1508-1516) Történelmi Szemle 2018.

Új ismeretek:

A történettudomány számára kutatásaink a következő, általánosítható újdonságokkal szolgáltak:

Nemzetközi közönség előtt először bizonyítottuk a magyar és a cseh Jagelló-kor hanyatló éráként való ábrázolásának tarthatatlanságát.

Bebizonyítottuk, hogy a Jagelló-kori cseh-magyar diplomácia elszigeteltsége tévedés. A budai udvar 1515-ben Bécsben aktívan alakította az eseményeket.

Az országok közti „kis ügyek” diplomáciájának feltárása, olyan ügyeké, melyeket a történetírás sokáig nem vett figyelembe, a kortárs elit számára azonban legalább olyan fontosak voltak, mint az ún. nagy külpolitikai ügyek, pl. egy uralkodói házasság. E „kis ügyek diplomáciájának” feltárása a késő középkori és kora újkor diplomáciatörténet új fejezetét nyithatja meg.

A diplomáciai jelentések történeti értékét ezután józanabban kell értékelnünk, mint eddig tették. A korabeli diplomaták olyan „információs piacról” szereztek be ismereteiket, mely sokak számára elérhető volt. Sokszor ugyanazt a forrást továbbították megbízójukhoz, mint más országok diplomatái, nem egyszer a korabeli hírlapirodalom ismereteit küldték meg hazájukba.

A magyar királyi udvar még a középkor végén is feltehetőleg írásban rögzített szabályok nélkül működött, az ezek bevezetésére tett kísérleteket pedig politikai okokból visszautasította.

Az olyan nagy városok, mint Pozsony és Bécs polgári elitje jó kapcsolatokat tudott kiépíteni a királyi udvar tagjaival is, ha az udvar a városban tartózkodott.

Nem terveztük és nem is dolgoztuk fel részletesen a kongresszus historiográfiáját, ezt csupán néhány oldalon keresztül érintette Tringli Istvánnak a német nyelvű tanulmánykötetbe írt előszava. Ennek oka az volt, hogy a kritikai történetírásnak az 1515-ös kongresszusról szóló művei nem haladták meg az általános, más művekben is megfigyelhető historiográfiai tendenciákat.

Kiállítás, ismeretterjesztés

A kultúrtudományi projektek számára a 21. században az ismeretterjesztés elengedhetetlenül fontos. A kiállítás teljes magyar anyagát kutatócsoportunk készítette: a csoport egyes tagjai írták a kísérő szövegeket és a tárgyleírásokat. Kutatócsoportunk nem egyszerűen részt vett a Kunsthistorisches Museum virtuális kiállításának elkészítésében, hanem magyarországi szervezését is mi intéztük: a tárgyak válogatást, a képek beszerzését a közgyűjteményekből és a közlési engedélyek beszerzését. E munka nagy feladatot rótt a csoportra, napi többszöri, állandó közvetítést végeztünk a magyar közgyűjtemények és a Kunsthistorisches Museum között.

A kiállítás honlapja:

<http://www.wienerkongress1515.at/en/>

Szervezés, szerkesztés

A konferenciákon nemcsak előadtunk, hanem szerveztük is őket. A fő rendezvényt, a 2015-ös bécsi konferenciát és az ugyancsak 2015-ös, a Magyar Tudományos Akadémián, a tudomány napján tartott konferenciát a kutatócsoport szervezte.

A projekt munkakörülményei

A projektben részt vevő személyek helyzete a projekt futamideje alatt jelentősen megváltozott. Majorossy Judit a bécsi egyetemen kezdett dolgozni, Réthelyi Orsolya egy amszterdami kutatócsoport tagja lett, közben pedig át kellett vennie a budapesti holland tanszék vezetői feladatait is. Tringli István és Péterfi Bence munkahelyüktől több fontos megbízást kaptak. A munkatársaknak ezek az új feladatai lelassították a projekt működését. A projekt befogadó intézményének, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának költözése sem könnyítette meg munkánkat.